योद्देशादाचख्यौ नैर्ऋतोदधे" रघुः। निर्ऋतेरिदम् अण् २निर्ऋतिसम्बन्धिनि स्त्रियां ङीप्। सा च ३दक्षिणपश्चिमदिशि ४राक्षसशक्तौ च "नैर्ऋतीं दिशमाश्रयेत्" आ०त०। ५मूलनक्षत्रे न०तस्य तद्देवताकत्वात् तथात्वम्।

नैर्ऋतेया पुंस्त्री० निर्ऋत्याः अपत्यम् स्त्रीपत्ययान्तत्वात् ढक्। निर्ऋत्या अपत्ये "नैर्ऋतेया दुहितरस्तासां स प्रसवः स्मृतः" सुश्रु०।

नैर्ऋत्य त्रि० निर्ऋतिर्देवताऽस्य आर्षे वा० यक्। निर्ऋतिदेवताके पश्वादौ "गर्दभं पशुमालभ्य नैर्ऋत्यं स विशुध्यति" याज्ञ०। लोके तु अण्। नैर्ऋत इत्येव

नैर्गुण्य न०निर्गुणस्य भावः ष्यञ्। सत्वादिगुणसङ्गराहित्ये "नैर्गुण्यात् ब्रह्म चाप्नोति सगुणत्वान्निवर्त्तते" भा०शा० २०५अ०।

नैर्मल्य न० निर्मलस्य भावः ष्यञ्। निर्मलत्वे १स्वच्छत्वे। "विषयेष्वतिसंरागो मानसो मल उच्यते। तेष्वेव हि विरागस्तु नैर्मल्यं समुदाहृतम्" इत्युक्ते २विषयवैराग्ये च "शशाङ्कस्येव ते कोपं नैर्मल्यं प्रापयिष्यति" भा०द्रो० २०० अ० "वाक्यार्थः शब्दोच्चारणमात्रेण वेद्यः एष (व्यङ्ग्यार्थः) तु तथाविधप्रतिभानैर्मल्यादिनेति निमित्तभेदः" सा०द०।

नैलायनि पुंस्त्री नीलस्यापत्यं तिका० फिञ्। नीलवानरस्यापत्ये [उदा०।

नैल्य न० नीलस्य भावः ष्यञ्। नीलवर्णे नीलकण्ठशब्दे

नैवकि(ति) पुंस्त्री निवक(त)स्यार्षेरपत्यम् इञ्। निवक(त)र्षेरपत्ये ततः यूनि फक् तस्य तौल्वल्या० न लुक्। नैवका(ता)यनि यूनि तदपत्ये

नैवाकव त्रि० निवाकोरिदम् अण्। निवचनशीलसम्बन्धिनि तस्यादूरदेशादि० उत्करा० छ। नैवाकवीय तस्यादूरदेशादौ। [वातशून्यदेशसमीपादौ।

नैवातायन त्रि०निवातस्यादूरदेशादि पक्षा०चतुरर्थ्यां फक्।

नैवासिक त्रि० निवासे साधु गुडा० ठञ्। निवाससाधौ

नैविड्य न० निविडस्य भावः ष्यञ्। १घनत्वे अविच्छेदेन संयोगे २वंशीफुत्कारगुणभेदे च "नैविड्यं प्रौढ़ता चापि सुस्वरत्वञ्च शीघ्रता। माधुर्य्यमिति पञ्चामी फुत्कारेषु गुणाः स्मृताः" संगी०।

नैवेद्य न० निवेदं निवेदनमर्हति ष्यञ् नि+विद–णिच् कर्मणि यत् स्वार्थे अण् वा। "निवेदनीयं द्रव्यन्तु नैवेद्यमिति कथ्यते" इति स्मृत्युक्ते देवतोद्देशेन त्यक्तव्ये द्रव्ये तस्य व्युत्पत्तिर्यथा "चतुर्विधं कुलेशानि! द्रव्यं तु षड्रसान्वितम्। निवेदनात् भवेत् तृप्तिर्नैवेद्यं तदुदाहृतम्" कुलार्णवे १७उल्लासे। तद्द्रव्याणि यथा "ससितेन सुशुद्धेन पायसेन ससर्पिषा। सितोदनं सकदलिकं दध्याद्यैश्च निवेदयेत्" इति प्रपञ्चसारः। "निवेदनीयं यद्द्रव्यं प्रशस्तं प्रयतं तथा। तद्भक्ष्यार्हं पञ्चविधं नैवेद्यमिति कथ्यते। भक्ष्यं भोज्यञ्च लेह्यञ्च पेयं चोष्यञ्च पञ्चमम्। सर्वत्र चैतन्नैवेद्यमाराध्यस्य निवेदयेत्"। तत्पात्रं यथा "तैजसेषु च पात्रेषु सौवर्णे राजते तथा। ताम्रे वा प्रस्तरे वापि पद्मपत्रेऽथ वा पुनः। यज्ञदारुमये वापि नैवेद्यं स्थापयेद्बुधः। सर्वाभावे च माहेये स्वहस्तघटितं यदि" इति तन्त्रसारः। तद्दानफलं यथा "नैवेद्येन भवेत् स्वर्गो नैवेद्येनामृतं भवेत्। धर्मार्थकाममोक्षाश्च नैवेद्येषु प्रतिष्ठिताः। सर्वयज्ञफलं नित्यं नैवेद्यं सर्वतुष्टिदम्। ज्ञानदं मानदं पुण्यं सर्वभोग्यमयं तथा। मनसापि महादेव्यै नैवेद्यं दातुमिच्छति। यो नरो भक्तियुक्तः सन् दीर्घायुः स सुखी भवेत्। महामायां कदा देवीमर्चयिष्यामि भक्तितः। नानाविधैस्तु नैवेद्यैरिति चिन्ताकुलस्तु यः। स सर्वकामान् संप्राप्य मम लोके महीयते" इति कालिकापु० १६९।७०अ०। तत्कालो यथा "अर्वाक् विसर्जनाद्द्रव्यं नैवेद्यं सर्वमुच्यते। विसर्जिते जगन्नाथे निर्माल्यं भवति क्षणात्। पञ्चरात्रविदो मुख्या नैवेद्यं भुञ्जते सुखम्" गरुड़पु०। तस्य स्थापनस्थानं यथा गौतमीये "वामतस्तु तथा धूपमग्रे वा न तु दक्षिणे। नैवेद्यं दक्षिणे भागे पुरतो वा न पृष्ठतः"। दक्षिणभागस्तु देवताया एव न तु साधकस्य। "पक्वञ्च देवतावामे आमान्नञ्चैव दक्षिणे" पुरश्चरणचन्द्रिका। "दक्षिणं तु परित्यज्य वामे चैव निधापयेत्। अभोज्यं तद्भवेदन्नं पानीयञ्च सुरोपमम्" इति तन्त्रसारः। तन्मुद्रा यथा "नैवेद्यमुद्रामङ्गुष्ठकनिष्ठाभ्यां प्रदर्शयेत्। कनिष्ठानामिकाङ्गुष्ठैर्मुद्रा प्राणस्य कीर्त्तिता। तर्जनीमध्यमाङ्गुष्ठैरपानस्य तु मुद्रिका। अनामामध्यमाङ्गुष्ठैरुदानस्य तु सा स्मृता। तर्जन्यऽनामामध्याभिः साङ्गुष्ठाभिश्चतुर्थिका। सर्वाभिः सा समानस्य प्राणादन्नेषु योजिता। तारपूर्वां जपेन्मुद्रां प्राणादीनां प्रदर्शयेत्" इति यामलः। ब्राह्मणाय तत्समर्पणं यथा "साक्षात् खादति नैवेद्यं विप्ररूपो जनार्दनः। ब्राह्मणे परितुष्टे च सन्तुष्टाः सर्वदेवताः।